

MAKSIS BRĒMS UN VIŅA VIETA LATVIJAS MŪZIKAS KRITIKĀ 20. GADSIMTA 20.–30. GADOS

Inese Žune

Mūzikas kritika Latvijā pirms Otrā pasaules kara

Līdzīgi kā daudzviet pasaulē, arī Latvijā muzikoloģijas sākotne ir cieši saistīta ar mūzikas kritiku. Jau 19. gadsimtā vietējo mūzikas dzīvi atspoguļo Rīgas vācu laikraksti *Nordisches Archiv*, *Rigisches Theaterblatt*, *Zeitung für Stadt und Land* (kopš 1894 *Rigasche Rundschau*), *Rigasche Zeitung*, *Rigaer Tageblatt* u. c.; sākot ar gadsimta otro pusi, mūzikas dzīves vērtējumi arvien biežāk parādās arī latviešu laikrakstos, piemēram, *Mājas Viesis*, *Latviešu Avīzes*, *Baltijas Vēstnesis*, *Dienas Lapa*. Pirmo mūzikas aprakstnieku vidū īpaši izceļami Juris Caunītis (1826–1861), Vīgneru Ernests (1850–1933), Nikolajs Alunāns (1859–1919), Straumes Jānis (1861–1929) u. c.¹

Mūzikas kritika kā galvenā muzikoloģiskās izteiksmes forma saglabājas arī 20. gadsimta pirmajās četrarpus desmitgadēs. Jau kopš 19./20. gadsimta mijas ievērojami paplašinās tēmu loks: līdzās agrākajām pamattēmām (dziesmu svētkiem, tautiskuma izpausmēm, pirmo latviešu komponistu jaunrades izvērtējumam) tiek atspoguļota visa tā laika daudzpusīgā mūzikas dzīve – atsevišķu koru, kameramūzikas vienību un orķestru sniegums, operizrādes, mūzikas mācību iestāžu darbība un mūzikas dzīves notikumi Latvijas reģionos.

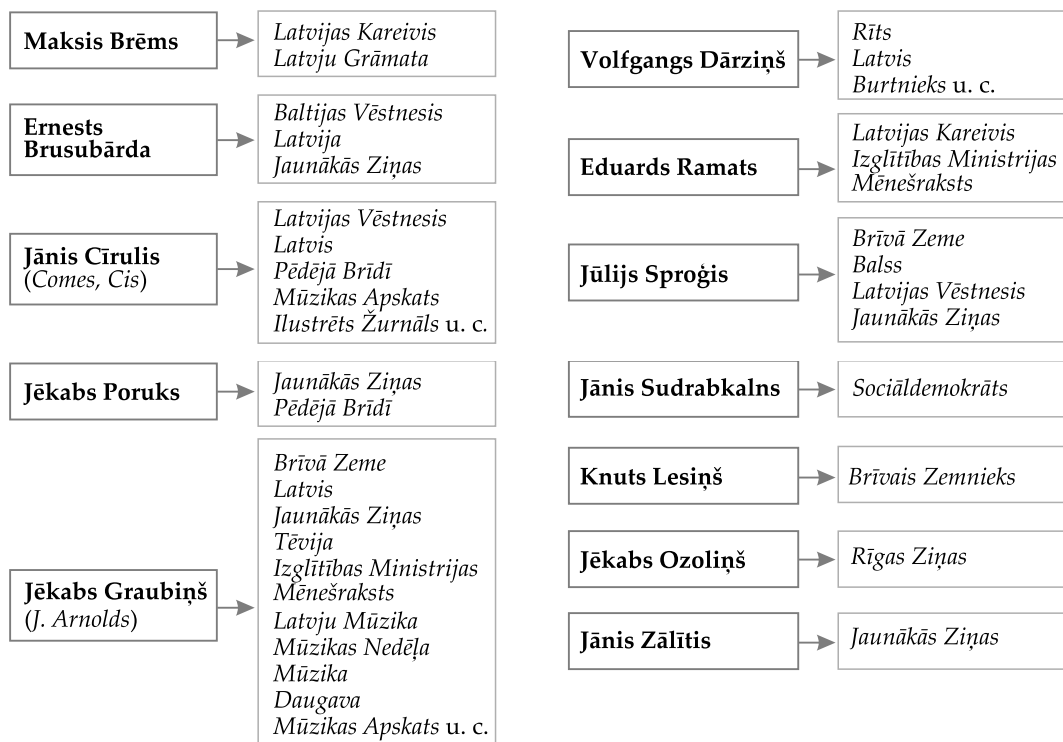
Īpašu uzplaukumu mūzikas kritika gūst 20. gadsimta 20.–30. gados. Šajā laikā pastāv ap 250 dažādu latviešu preses izdevumu, un lielā daļā no tiem skarti arī mākslas un kultūras jautājumi, tai skaitā mūzikas norises un personības. Laiku pa laikam tiek izdoti specializēti mūzikas žurnāli, piemēram, *Latvju Mūzika* (1921–1922, redaktors Bernhards Valle), *Mūzikas Nedēļa* (1923–1929), *Mūzika* (1925–1927) un *Mūzikas Apskats* (1932–1939). To slejās lasāmi plašāki apcerējumi par atsevišķiem komponistiem – Vīgneru Ernestu, Jurjānu Andreju, Jāzepu Vītolu, Alfrēdu Kalniņu u. c., tomēr nozīmīga vieta ierādīta arī mūzikas kritikai.

20. gadsimta 20.–30. gados Latvijas mūzikas dzīve kūsāt kūsāja: nereti vienā vakarā dažādās zālēs notika divi vai pat trīs ievēribas cienīgi koncerti un operizrāde. Arī presē šī rosība tika plaši atspoguļota. Reizēm par vienu un to pašu koncertu laikrakstos varēja lasīt pat 12–15 atsauksmes. Jānis Cīrulis, viens no tālaika mūzikas aprakstniekiem, atminas:

„[...] mūzikas kritiķim tolaik nemaz viegļas dienas nebija, īpaši, ja avīzes izdevēji negribēja vai nespēja algot otru mūzikas recenzentu. Tad nu šis mākslas soģis, noklausījies kāda dziedātāja programmas pirmo pusi konservatorijā, izmantodams starpbrīdi, steigšus vien tipināja uz Melngalvju zāli, kur koncertē kāds vijolnieks vai pianists, lai noķertu

¹ Plašāk par to skat.: Mārtiņš Boiko (2004). *Latviešu muzikoloģija/ mūzikas zinātne. Vēsturiski kritisks pārskats* (URL: <http://lmic.lv/core.php?pageId=724>; pēdējoreiz atvērts 2014. gada 1. septembrī).

koncerta beigu daļu. [...] Koncertantiem tas gan dikti nepatika, bet puslīdz erudītam kritiķim pietika ar dažiem numuriem, lai noteiktu mākslinieka īpatņo svaru un tehniku bez sevišķas kļūdīšanās“ (Cīrulis 1961: 98).

1. attēls. Latviešu mūzikas recenzentu darbība 20. gadsimta 20.–30. gados (nozīmīgākie autori un viņu pārstāvētie preses izdevumi)

Visai raibā 20.–30. gadu koncertdzīves aina dokumentēta Jāņa Cīruļa (1897–1962), Volfanga Dārziņa (1906–1962), Jēkaba Graubiņa (1886–1961), Jāņa Zālīša (1884–1943), Ernesta Brusubārdas (1880–1968), Jūlija Sproģa (1887–1972), Jēkaba Poruka (1895–1963), Eduarda Ramata (1888–1983), Jāņa Sudrabkalna (1894–1975), Knuta Lesiņa (1909–2000), Jēkaba Vītoļiņa (1898–1977) un vēl citu tālaika kritiķu recenzijās. Šie vārdi daudziem ir labi pazīstami. Taču līdzās viņiem nepelnīti aizmirst vēl kāds aktīvs mūzikas dzīves vērtētājs – **Maksis Brēms** (īstajā vārdā **Mārtiņš Bremmers**, sākumā parakstījies arī ar pseidonīmu *Tontano*). Mūzikas kritikas laukā viņš darbojies no 1920. līdz 1940. gadam. Brēma vārds reizēm lasāms laikrakstā *Latvis* un mēnešrakstā *Latvju Grāmata*, bet pirmām kārtām tas sastopams gandrīz ikvienā laikraksta *Latvijas Kareivis* numurā. Tādējādi pētniekiem itin bieži nākas saskarties ar Brēma spriedumiem par 20.–30. gadu mūzikas dzīves norisēm, kamēr to autora personība palikusi miglā tīta.

2. attēls. Mūzikas kritiķi 20. gadsimta 30. gados. No kreisās: Jēkabs Graubiņš, Mārtiņš Bremmers (Maksis Brēms), Jānis Zālītis un Ernests Brusubārda. Fotografija glabājas Rakstniecības un mūzikas muzejā.

Rakstniecības un mūzikas muzeja krājumā nonākuši vairāki Bremmera (Brēma) paša apkopotie recenziju krājumi, daži dzejoļi, kā arī atmiņas par savu dzīvi. Atsevišķi materiāli par šo mīklaino personību glabājas arī nesen iegūtajos Jēkaba Graubiņa arhīva materiālos, kas mudināja turpināt meklējumus vēl citur. Tie vainagojās panākumiem: Okupācijas muzejā izdevās noskaidrot Bremmera apcietināšanas un izsūtīšanas laiku; Latvijas Valsts arhīvā viņa izsūtīšanas lietā atradās dažādi personas dokumenti, kas deva iespēju precizēt dzimšanas datus; visbeidzot, Mārupes kapu pārvaldē izdevās noskaidrot Bremmera dzīves izskaņas laiku un apbedīšanas vietu.

3. attēls. Mārtiņš Bremmers (Maksis Brēms) dažādos dzīves periodos. Pa kreisi – fotoportrets, glabājas Rakstniecības un mūzikas muzejā. Pa labi – LR pases fotogrāfija, kopija glabājas raksta autores privātarhīvā.

Mārtiņa Bremmera personība un dzīvesceļš

Mārtiņš Bremmers, kā norādīts viņa pasē (izdota Latvijas Republikā), dzimis 1891. gada 4. martā Limbažu novadā. Dzīves pirmie septiņi gadi pagājuši Skultes pagasta Stienes ciema *Ūdriņos*. Viņš pats atminas bērnības gadus kā dabas jaukuma un dziedoša skaistuma pilnus (Bremmers 1965: 4–6). Māte Anna bijusi visā apkaimē pazīstama dziesmu teicēja, bez viņas dziedājuma neiztika ne kāzās, ne kristībās, ne bērēs.

No astoņu gadu vecuma Mārtiņš *pārvaldījis* ganāmpulku jūrnieka Anckalniņa *Erlausku* mājās un šajā laikā pamazām apguvis arī vijolspēli, ko viņam ierādījuši vietējie lauku muzikanti. Bremmers raksta:

„Jau no bērna dienām skaistums mani valdzināja harmoniskajā dabā. Maza zēna gados iemīlēju vijoli [...] spēļu, kā prasīja mana sirds, un bieži vien kā savas fantāzijas lidojumos, improvizēju veselās skaņu gleznas. Daudzkārt vērojot jūru, skaistu dabas skatu vai ziedošus dzimtenes dārzus, saklausīju mūziku, ko nepratu uz papīra pierakstīt“ (Bremmers 1965 : 48).

Erlausku saimnieks bijis mūzikā kaut cik izglītots un bieži muzicējis kopā ar saviem bērniem: „Pie ērģelītēm (harmonija) sēdēja mājas tēvs un viņa meita, četrrocīgi izpildot pavadījumu, bet solo balsi trompetes izpildījumā sniedza viņa dēls – Rīgas ģimnāzists“ (Bremmers 1965 : 7).

Skolas gaitas Mārtiņš Bremmers sācis Vidrižu pagastskolā. Tolaik to vadījis piebaldzēns Antons Goba, kas rūpējies par audzēkņu dziedāšanu korī, savukārt pie viņa kundzes Mārtiņš guvis pirmās iemaņas klavierspēlē. Izglītību zēns turpinājis Lēdurgas draudzes skolā, kur mūzikas skolotājs bijis draudzes ērģelnieks un koru vadītājs Georgs Moors – Jāņa Cimzes vadītā Vidzemes skolotāju semināra absolvents, kurš gan nav bijis draugos ar vijoli.

Kuplā Bremmeru ģimene šajā laikā dzīvojuši Vidrižu *Lejasozolu* mājās. Tur „spēlēt pēc notīm mani bija mācījuši *Lejasozolu* darba puisis Pētersons un *Lankšu* Kalniņu Kārlis. Tie bija lauku muzikanti un pēc mandolīnu spēles mācības grāmatām mācīja arī mani spēlēt“ (Bremmers 1965 : 9).

Māte jaunekli iekārtojusi sava paziņas Maldupa mērniecības un zīmēšanasursos Rīgā, to ietvaros viņš piedalījies zemes mērīšanas darbos Baltkrievijas teritorijā, vēlāk arī Zemgalē un Kurzemē. Paralēli tam 1910. gadā Bremmers uzsācis mācības arī Rīgas Ķeizariskajā mūzikas skolā pie vijolspēles skolotāja Kuno Bankvica (*Kuno Bankwitz*), un ar lielu pateicību viņš atceras arī mūzikas teorijas stundas pie Vsevoloda Češihina (*Всеволод Чешихин*), kurš parādījis, ka mūzikas zinātnieka darbs „prasa īpašu iedziļināšanos mūzikas radīšanas un atskaņošanas skaistumā“ (Bremmers 1965: 3). Pēc mūzikas skolas sekmīgas beigšanas jaunais censonis 1914. gada pavasarī iecerējis mūzikas izglītību turpināt Drēzdenē, taču šiem nodomiem svīttru pārvilcis Pirmais pasaules karš. Bremmers atceras:

„No vāciem sabijies Krievijas ķeizars liek latviešus dzīt bēgļu gaitās uz valsts iekšieni. Slēdz skolas, iestādes, uzņēmumus, evakuē bankas, fabrikas u. c. No mūsu skolas [Ķeizariskās mūzikas skolas – I. Ž.] Faiers un Ramats aizbrauc uz Maskavu, Alfrēds Ozoliņš, Paula Līcīte, Teodors Kalniņš, Jānis Reinholds uz Pēterburgu, Elza Žebranska – uz Kijevu, Valdmane, Kārlis Pūķis u. c. izklīst kur nu kurais“ (Bremmers 1965: 13).

Pats Bremmers kopā ar savu vijoli nonācis Polockā. Sākotnēji viņš apmeties pie vietējā ebreja Lerma:

„Dzīvoklītī neviens vairāk nedzīvoja, un šis klusais sirmgalvju pāris ar savu inteligento uzvešanos radija pavisam mājīgu sajūtu. Caurām dienām spēlēja savu vijoli, un vakaros Garnizona virsnieku klubā. Vairākkārt izpildīju arī solo priekšnesumus, vijolo literatūras miniatūras“ (Bremmers 1965: 15).

Drīz vien šī rimtā dzīve beigusies, jo Bremmers kā zemessargs ieskaitīts aizmugures medicīnas dienestā. Turpmāk viņš ar sanitāro vilcienu ceļojis no evakuācijas punktiem uz daudzām pilsētām Krievijas vidienē. Diendienā jauneklīs bijis spiests vērot ievainoto cilvēku ciešanas un guvis pārliecību: „[...] nedrīkst pieļaut, ka cilvēku tiesiskais stāvoklis dzīvot ir atkarīgs no brutālām cīņām. Cilvēkiem jābūt līdzīgiem ziediem savā daiļumā un dvēseles skaidrībā“ (Bremmers 1965: 20, 27). Bremmers palīdzējis cietušajiem un stiprinājis viņus ar savu vijoļspēli. Uzturēdamies Sanktpēterburgā, Maskavā un citās lielākajās pilsētās, viņš daudz apmeklējis koncertus, operizrādes, mākslas galerijas, kā arī papildinājies mūzikā – tostarp pie Jurjānu Andreja Harkovā un Ludviga Bētiņa Maskavā. „Šis laiks,“ viņš raksta, „deva man jaunus spēkus ticēt mūžīgā skaistuma sapnim, kas manā pārliecībā ne ar ko nav samaināms, ne salīdzināms“ (Bremmers 1965: 31). Jau tolaik pamazām brieda lēmums nākotnē kļūt par mūzikas kritiķi, taču lielā atbildības sajūta raisīja arī šaubas:

„Mūzikas kritiķa darbs varbūt ir viens no viskomplicētākajiem pienākumiem muzikāli sabiedriskajā laukā. Pirms to izvēlējos, es ilgi domāju, vai man pietiks izturības plašo zināšanu iegūšanā. Un tomēr, saziņā ar Jurjānu Andreju un daudziem viņa laipniem norādījumiem, pacietīgi rokoties mūzikas zinātnisko rakstu krājumos, turoties estētiski-ētiskā robežā, vērtējot pamatus, ko mūzikai zinātne sakrājusi par komponistiem un viņu darbiem, kā arī sekojot Jurjānu Andreja kritikām avīzē „Južnij Kraj“, es izšķīros“ (Bremmers 1965: 37).

1919. gada 20. martā Bremmers no Pēterburgas devies atpakaļ uz Latviju. Rīgas Latviešu teātra direktors Pēteris Ozoliņš uzaicinājis viņu kļūt par Rīgas pilsētas Pārtikas valdes Izdalīšanas nodaļas vadītāju, kas sekotu ASV piešķirto produktu sadalei bezpajumtniekiem, bāreņiem un veciem cilvēkiem, kuri palikuši bez iztikas līdzekļiem. Pēc ASV palīdzības komitejas likvidēšanas veidojās citas Sociālās apgādības iestādes, un Mārtiņš Bremmers turpināja tajās savu humāno darbu. Līdztekus viņš sekoja arī mūzikas norisēm un ar pseidonīmu *Maksis Brēms* pievērsās aktīvai kritiķa darbībai.

1945. gada 25. janvārī Mārtiņu Bremmeru apcietināja, inkriminējot naidīgu attieksmi pret padomju varu. Iemesls bija līdzdalība 1941. gada rudenī dibinātajā Tautas palīdzības organizācijā, kas uzturēja slimnīcas, sanatorijas un bērnudārzus, sniedza atbalstu komunistu terorā cietušajām ģimenēm un veidoja Baigā gada upuru kartotēku.

Par lietiskiem pierādījumiem *noziedzīgajā* darbībā tika atzīti divi laikrakstā *Tēvija* publicētie raksti par Tautas palīdzības organizācijas darbu un kādas Mildas Saulītes liecība, ka Bremmers viņu atļaidis no darba šajā institūcijā dēļ lojalitātes padomju varai. Kara tribunāls piesprieda Bremmeram desmit gadus ieslodzījuma Mordvijas soda nometnē, no kuriem piecus gadus nācās aizvadīt faktiski bez kādām cilvēka tiesībām. Pēc apelācijas iesnieguma saņemšanas Bremmera lieta skatīta arī 1946. gada 21. februārī Urālu augstākajā kara tribunālā, kur spriedums palicis nemainīgs². Par šiem vissmagākajiem savas dzīves gadiem viņš rakstījis atmiņu grāmatu *Čekas važās*, kas diemžēl nav saglabājusies. 1955. gadā Bremmers atgriezies Latvijā, kur, pēc paša vārdiem, turpinājusies viņa garīgā trimda (Bremmers 1965: 48).

² Mārtiņš Bremmers. Latvijas Valsts arhīvs, Notiesāto personu fonds, 31. lieta.

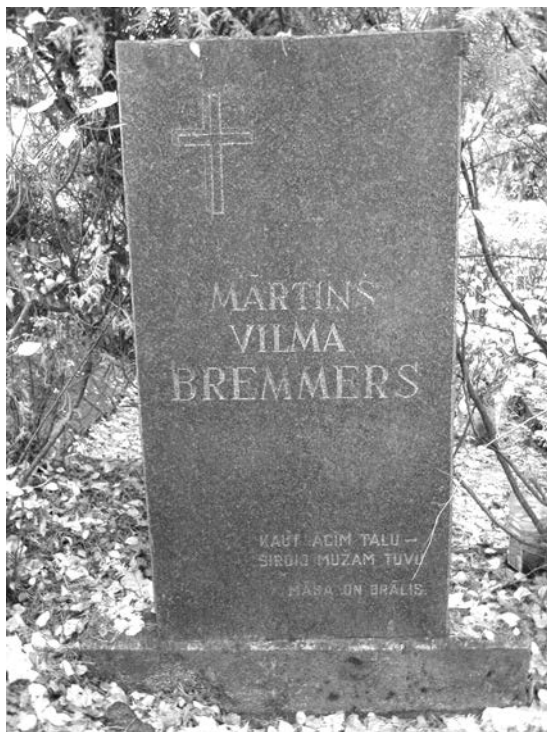
Mūža nogali kādreizējais mūzikas kritiķis pavadījis Mārupē, mājās ar poētisku nosaukumu *Ziedu klēpis*. Viņš cīnījies ar ieslodzījumā saņemto veselības problēmām, līdz 1968. gada 6. aprīlī noslēdzies viņa dzīves ceļš. Mārtiņš Bremmers atdusas Mārupes kapu kalniņā.

Bremmera radošā darbība

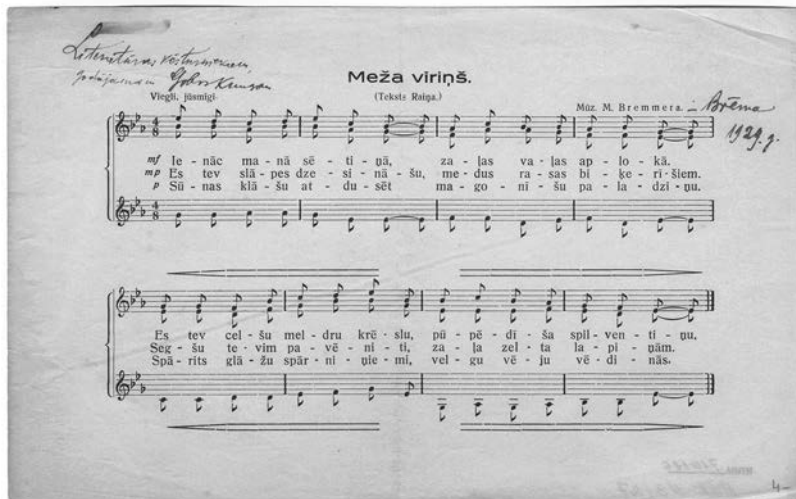
Vispārējās aprises

Mārtiņš Bremmers sevi radoši apliecinājis vairākās jomās: viņš zīmējis vāku skolotāja, rakstnieka, mūziķa un dziedātāja Eduarda Ramata (pseidonīms *Eduards Lejgalietis*, 1888–1983) noveļu un skiču grāmatai *Dzīves ēnā* (Ramats 1914), interesējies par Latvijas senvēsturi un sarakstījis vēsturisku teiksmu *Jersikas karalis Visvaldis* (1940), skatu spēli trīs cēlieņos *Zemgales karalis Viesturs un kauja pie Daugmales: Vesthards Rex Semigallum* (1942), skatuves spēli trīs cēlieņos, četrās ainās ar pēcvārdu *Libijas ķēniņš Kaupo un tautas varone Vaidava* (1944),

atmiņu grāmatas. Bremmers ir arī dzejas krājuma *Jūtu pārdzīvojumu ēnas* (1945–1958) autors. Visi šie darbi palikuši rokrakstā un šobrīd glabājas Rakstniecības un mūzikas muzejā. Tāpat pēc dažām līdz muzejam nonākušām nošu lapām var spriest, ka Bremmers izmēģinājis roku arī kompozīcijā: piemēram, 1929. gadā tapusi literatūrvēsturniekam Alfrēdam Gobam (1889–1972) veltīta kordziesma *Meža vīriņš* ar Raiņa tekstu.

4. attēls. Mārtiņa Bremmera (Makša Brēma) un viņa māsas Vilmas kapa piemineklis Vecajos Mārupes kapos.
Foto – Inese Žune

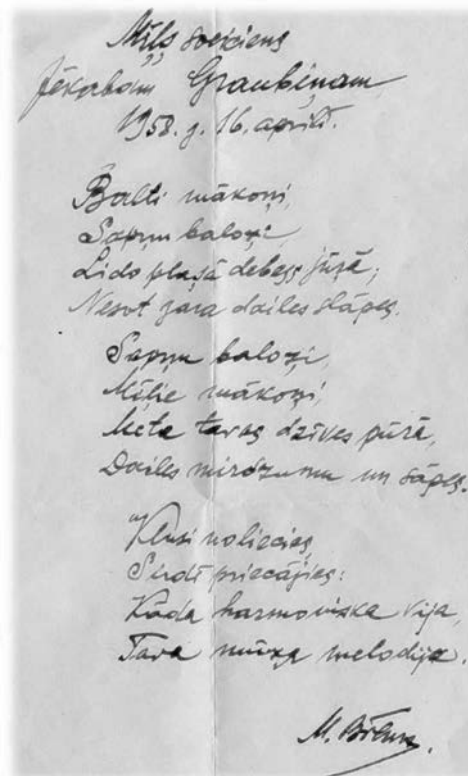
5. attēls. Mārtiņa Bremmera (Makša Brēma) kordziesma *Meža vīriņš* ar pašrocīgi rakstītu veltījumu Alfrēdam Gobam. Glabājas Rakstniecības un mūzikas muzejā, inventāra nr. 710186

Poētiska izteiksmes forma, īpaši dzīves nogalē, Bremmeram bijusi ļoti raksturīga. Arī saviem draugiem viņš itin bieži rakstījis veltījuma dzejoļus. Piemēram, Jēkabam Graubiņam veltītas šādas vārsmas:

„Balti mākoņi
Sapņu baloži
Lido plašā debess jūrā,
Nesot gara dailes slāpes.

Sapņu baloži
Mīļie mākoņi
Mēta tavas dzīves pūrā
Dailes mirdzumu un sāpes.

Klusi noliecies,
Sirdī priecājies:
Kāda harmoniska vija,
Tava mūža melodija”.

6. attēls. Mārtiņa Bremmera (Makša Brēma) dzejolis – veltījums Jēkabam Graubiņam 1958. gada 16. aprīlī, 72. dzimšanas dienā. Glabājas Rakstniecības un mūzikas muzejā (bez inventāra nr.)

Jēkaba Graubiņa personā Bremmers saskatījis sev gara radnieku: abus vienojis arī izsūtīto liktenis un latvietības izjūta. Atgriezies no izsūtījuma, Mārtiņš Bremmers atkal kļuvis par aktīvu koncertapmeklētāju un pēc Graubiņa etnogrāfiskā uzveduma *Saulgrieži* noskatīšanās vēstulē viņam rakstījis:

Mīlo Jēkab!

Pēc divi gadu, kopš atkal esmu mājās pirmo reizi biju laudis kur man sūtīta, kas man lasa viedošas jaunā skatuškie vēstules. "Richarda Jaquere" "Nebelungu gromeni" pirmizrāde atgāns. Čūs. Rēnas. Kad latviņi atpēcē, ka esi "Saulgriežu" pirmizrāde, kur 19. 18 un 19. martā, str. Rēnas, negādāt lietot, bet kādā pārcenātoja, ka mans ir pārdot. Varot vēl dabūt uz 19. martu.

Nodrošināju, ko tu es beigās sūtījis, un labu pārtic, kad savos "Saulgriežu" atkal uz gala? Jaunizveidē, es atvairījos, bet, tūcē aron apņema un droši esu no domāja, ko tas lauru vēstis te saprāt par izādē, mīcījis pārcenāto, ko manī un teica: "Ja, ja, 19. lēis sūtītais, un es jals!" Un tā atļauja kopā man bye bye.

Ja gan, "Saulgriežu" izveidē ierados kā vecs skatuškie lietu dārznieks - karstu sirdi, dzīvesprieģu skatu, pricēģu skatu. Esmot, ka skatāmais dzīves ir tik jauns, jo vairāk tādēļ, pārlaun paņem lieta ar tā amata spēris - kūtē. Mē manā vērošanā. Koneim, launā manā spēris, ja nē, kādā gus pūlzumus. Tie tēks, un nē, kādā spēris, kas mīlētāms uz skaidru pūlfolu, kuzos ka vsslana tēks tāda spēris pūl "Saulgriežu", ka man pūlēt, lai tās pūlētāms amata spēris.

„«Saulgriežu» izrādē ierados kā vecs skatuves lietu dārznieks – karstu sirdi, dzīvesprieģu skatu. Zinot, ka skatāmais dārzs ir tik jauns, jo vairāk tādēļ mīlams, paņemu līdz arī sava amata šķēres – kritisku vērošanu. [...] Esmu ļoti priecīgs par uzveduma ideju un tās realizēšanu. Tāpat jāpriecājas par jaunajiem entuziastiem. Kas tik kuplā skaitā izgājuši meklēt patiesu skaistumu, ko dzīvē tik maz sastopam [...]. Jau daudzus gadus pazīstu Tevi kā patiesu mūziķi ar latvisku sirdi, tālab ļoti priecājos par jauniem panākumiem, kas uzzied «Saulgriežos»” (Brēms 1957: 1).

Lai cieņjamam komponistam
Jēkabam Graubiņam,
Rīga, Meža prospektā 10. d. 2

Mārtiņa Bremmera
"Ziemeļi"
"Ziemeļi"

7. attēls. Mārtiņa Bremmera (Makša Brēma) vēstule Jēkabam Graubiņam 1957. gada 20. martā (1. lapa un aplokсне). Glabājas Rakstniecības un mūzikas muzejā (bez inventāra nr.)

Mūzikas kritiķa veikums

Mārtiņa Bremmera nozīmīgākā radošās darbības joma neapšaubāmi ir mūzikas kritika. Viņa veikums šajā laukā ir apmēram 2500 publikācijas, un viņš pats par tām raksta:

„Brīvās Latvijas laikā, no 1920. līdz 1940. gadam, tiku pie savas sirds gaišā prieka – dzīvoju mūzikā. Diendienā klausījos labu mūziku, rakstīju mūzikas kritikas, gan Rīgas latviešu avīzēs, gan *Latvju Grāmatā*. 1940. gadā, komunistiem ienākot, latviešu presi slēdza un tad es mūzikas kritiķa darbu pārtraucu. 20 gados sarakstītās kritikas apkopāju desmit sējumos³. Par pēdējiem pieciem gadiem (1936–1940) sakopota kritiku izlase ar kopēju nosaukumu *Meklējumi un maldī*” (Bremmers 1965: 47).

Uz Bremmeru jeb Maksu Brēmu pilnībā var attiecināt viņa amatbrāļa Jāņa Čiruļa vārdus par mūzikas kritiķiem starpkaru perioda Latvijā; tie lasāmi Čiruļa atmiņu grāmatā *Muzikanta piezīmes*:

³ Septiņi no šiem krājumiem glabājas Rakstniecības un mūzikas muzejā, inventāra nr. p118051–p118057.

„Latviešu mūzikas kritiķis savā centībā bijis tiešām nenogurdināms. Kur un kādos sarīkojumos viņš gan nav redzēts sēdam. Šovakar viņš, teiksim, gardinās ar Orlova, Hubermaņa vai Kreislera augsto mākslu, rītu atgaiņājas no aplamām notīm kāda iesācēja koncertā, bet parīt seko kādas labdarības biedrības mūzikas raibumiem vai korītim, kas dziesmu sāk C dūrā un nobeidz A dūrā. [...] Tā nu šis piektās rindas bruņinieks sēdēja un klausījās, reizēm pacilāts, aizgrābts, reizēm skumīgs, garlaikots un pagalam izmisis. [...] Tomēr savu galveno uzdevumu – celt mākslā apdāvinātos un drošos, drošināt bailīgos un pazemīgos, savaldīt pārgalvīgos, šaut iedomīgos un diletantus, mūsu mūzikas kritika ir veikusi“ (Cīrulis 1961: 99).

Bremmers izteicies, ka mūzikas kritiķim jā māca arī klausīties mūziku un jāprot dzirdēto skaidrot, izsaucot emocionālu pārdzīvojumu. Viņaprāt, kritika var būt divējāda: tā var analizēt vai radīt (Bremmers 1965 : 41). Spriežot pēc paša Bremmera rakstības stila, viņš par prioritāti nepārprotami uzskatījis otro aspektu. Šī kritiķa izteiksmes veids ir krāšņš, poētisks, epitetiem bagāts; nereti lasītāja acu priekšā tiek uzburta vesela aina. Piemēru vidū ir fragments no raksta izdevumā *Latvijas Kareivis* 1931. gada 28. oktobrī:

„Biju koncertā, kur miesās iespaidīgas dāmas jūsmoja par lēto pārtiku Rīgā un tik stipri sarunājās, ka man negribot bija jādzird spriedumi par koncertantam pasniegtām mantām, ko sanesa pilnu skatuvi. Trīs kurvjai ar āboliem, vīnogām, banāniem. (Vienā ar braši paceltu galvu sēdēja pudele.) Dažādas kastītes un kastes (viss tas nemaz nemaksājot dārgi). Vidējā kastē esot barometrs, bet lielākā – galošas. Ap saiņiem un kurvjiem grieztas puķes, podos augošas krizantēmas. Tas tik bija koncerts; skatuve kā delikatesu veikals!“ (Brēms 1931)

43

Vai arī cits izteikums šajā pašā laikrakstā 1926. gada 8. augustā:

„Rīgas ziedošais centrs, Vērmaņa dārzs ir kā brīnumkauss, no kura pēc patikas var baudīt puķu smaržu reibinošo eleganci [...]. Sākot no rožu grupām līdz ledus puķītēm, ik zarā, liekas, notiek ziedu sacensība – vairāk un skaistāk ziedēt. Cilvēki bieži paiet garām to neievērodami, tāpat kā to neredz dārzā koncertējošā simfon. orķestra vadītājs Reidnics, kas orķestra atskaņojumos rāda bālu pačalošanu b e z z i e d o š a s p i l n s k a n ī b a s u n a i z r a u t ī b a s “ (Brēms 1926b).

Bremmers savās publikācijās ir aizrautīgs, kaismīgs latvietības un latviešu mūzikas aizstāvis. To apliecina, piemēram, viņa sirsnīgie un priekpilnie vārdi par dziesmu svētkiem, kas lasāmi 1926. gada 11. aprīlī laikrakstā *Latvijas Kareivis*:

„Tautas daiņu gars arvienu vēl stiprs, to nevar nomākt sīkie ikdienas aprēķini. Mūsu tautas dvēsele ir dziļi skaista, viņas bēgļu gaitās asarotās stīgas izskanējušas. Plaukstošās dzimtenes saulainos krastos latvietis realizē savus sendienu baltos sapņus. [...] to mums rāda sajūsma, ar kādu visi gatavojas uz nākošiem tautas skaistākajiem svētkiem, p a r g o d u m ū s u d z i e s m a i “ (Brēms 1926a).

Jūsmīgi un atzinīgi šis recenzents raksturojis Alfrēda Kalniņa un Jēkaba Graubiņa daiļradi; arī šo komponistu mūzikas apskatā viņš īpaši uzsver latvietības un tautiskuma idejas:

„Latviju bagātīgi pieskandinājusi Kalniņa mūza [..]. Bagāts ne ar zeltu un varu, bet dvēseles skaņu pērlēm, kas ar savu mirdzu rotā mūsu kultūras jauno ceļu. Latvijas skaņu māksla vēl ir bārenīte, lai viņa būtu droša kultūras ceļā; ir vajadzīgs iedvesmotājs un neatlaidīgs balstītājs, kāds bija Alfrēds Kalniņš“ (Brēms 1927b).

„Tiklīdz ko Graubiņš pieskaras tautasdziesmai, tūlīt jūtam, ka viņš pārnāk savās mājās. Nav nevienas paviršas dziesmiņas, nevienas takts, ko Graubiņš nebūtu mīlējis kā savu bērnu, ko nebūtu glāstījis ar svētošu roku, pirms pavada atpakaļ tautā“ (Brēms 1936).

Savukārt citam komponistam, Baumaņu Kārlim, Bremmers veltījis plašāku apcerējumu 102 lappušu apjomā. Tā ir grāmata *Mazi vārdi lielai dzīvei. Pārdomas un piezīmes par Baumaņu Kārli*, kas 1938. gadā izdota Rīgā, Oto Krolla apgādā.

Parasti sirsnīgais un jūsmīgais kritiķis savos vērtējumos tomēr reizēm varējis kļūt visai ass, jo bijis pārliecināts, ka kritikas uzdevums ir arī „uzstāties pret nevēlamām parādībām mākslā, vērot un veicināt tikai vērtīgas mākslas plaukšanu“ (Brēms 1930b). Tā, piemēram, vienā no recenzijām viņš asi un kodīgi vērtējis viesvijolnieka Leo Strokova koncertu Konservatorijas zālē 1927. gada 20. maijā:

„Ir nepiedodama nekaunība laist „koncertēt“ šādam ārzemniekam, kurš mūzikas ziņā ir tik lēverīgi paviršs, ka pat instrumentu kārtīgi neuzskaņo. Klausīties viņa spēli bij īsta dzirdes inkvizīcija. Siki sausais tonis bez plūduma, ar neestētiski grūstiem glissando, plēsīgiem akcentējumiem un forsējumiem, brīžiem sniedza skaņu tipisku gaudošānu. Dubultoni bez izņēmuma netīri, pasāžas sadzītas gubu gubās, ne ritma, ne loģikas, bez muzikāla prāta un apdoma“ (Brēms 1927a).

Nereti recenzents visai skarbi vērsies pat pret vispārārtītiem Latvijas mūziķiem:

„Ir netaisni mākslas kritikā meklēt tikai slikto, mazvērtīgo, bet tikpat nepielaižami ir, ja rūdīts mūziķis nesagatavojies stājas publikas priekšā. Ja Ādolfs Mecs līdztekus pedagoģiskajam darbam rīko koncertus, tos jāsaģatavo nopietnāk nekā to dzirdējām nupat Konservatorijā. [..] šķiebās intonācija, dubultoni, bez stila pārskatāmības, skaidrības, saburzīts priekšnesums“ (Brēms 1930c).

„Uz klaigāšanu ved dziedātgribētājus valsts konservatorijā kāds Korrado [Federiko Korrādo, Latvijas Konservatorijas pedagogs – I. Ž.]. Viņš jau trešo gadu niekojas ar pašslavināšanu par „del belcanto Italiano“ dziedāšanas meistaru. [..] Vienpusīgi dresējot tikai toni, dzenot augšējā reģistrā, Korrado visiem saviem audzēkņiem, kas ilgāki dzied pie viņa, ieplēš tembru; tas pieņem sausu, kokainu nokrāsu, trenēšanas mehānika nokauj kultūru. K. debitanti sniedza tikai saraustītas skaņu drumstalas, nedzirdējām neviena izprasta noslēgta dziedājuma, izņemot Bajāres, kura savu no dabas nostādīto skaisto balsi pirms mācīšanās pie K. bija jau krietni izglītojusi“ (Brēms 1930d).

„Apdāvināta spēlētāja un rakstītāja ir Lūcija Garūta, bet viņas rakstiem nav vadošas līnijas, satura skaidrākas izteiksmes: skaņas kaut kur atsitas, drūp, pazib plankums pēc plankuma, apdziest – it kā nekas nebūtu dzirdēts. Ar neskaidru nojautu tā tver pēc impresionistiskām vizijām, bet tvēriens paliek gaisā, visu laiku iespaidis, ka skaņas risinājumam nav kur atbalstīties“ (Brēms 1926c).

„Arveds Norītis pēc garāka starpbrīža atkal koncertēja Konservatorijas zālē. Viņa vijole skan teicami; liels, kupls tonis, droša, dziedoša kantilēna, noteikta frāze; kā sudraba kalumā līst teikumu rindas ar dinamisko gradāciju maiņām, ņirb ritmu raibums un tehniskās izdomas vieglums, bet neiedegas emociju dziļākas kvēles, nereibina spēles siltums. Tā vien liekas, ka Norīša „zelta“ pirksti raisa kristāla straumes, kas mirdz un vizuļo, bet nesilda“ (Brēms 1932).

Tai pašā laikā Bremmers patiesi priecājies par katru komponistu vai atskaņotāju, kurā sajutis īstu talantu un nesavtīgu ziedošanos mūzikai. *Latvijas Kareivja* 1930. gada 5. marta numurā viņš raksta par pianista Robēra Kazadezī (*Robert Casadesus*) vieskoncertu:

„Baltas rozēs saņēma Roberts Casadesus savā koncertā Nacionālajā operā. Kā šīs rozēs tīra, balta, reibinoša aroma pilna ir Casadesusa spēle. [...] tik daudz kulturela smalkuma, garīgas aristokrātijas sen nebijām jutuši uz koncerta estrādes“ (Brēms 1930a).

Savukārt poļu komponista Karola Šīmanovska (*Karol Szymanowski*) kompozīciju vakaru Latvijas Konservatorijā Bremmers 1927. gada 13. decembra laikrakstā *Latvijas Kareivis* raksturo šādi:

„Liels talants vienmēr izceļas ar māksliniecisku gatavību, to redzam arī pie Šīmanovska. Dziļa individualitāte, emocionāla izsmalcinātība visistākā nozīmē. Neraugoties uz stilu un virzienu, viņa māksla vienmēr izjūtu balsfīta, izteiksmē vērtīgi saistoša, tādēļ, ka tā nav darināta, bet radīta“ (Brēms 1927c).

* * *

Raksta noslēgumā gribētos citēt komponista un mūzikas kritiķa Jēkaba Graubiņa vārdus, kas lasāmi viņa vēl nepublicētajās piezīmēs *Mana laika sejas*. Šī teksta III burtnīcā 1957. gada 20. maijā viņš raksta:

„Maksis Brēms palicis tas pats vecais jūsmotājs par mākslu un māksliniekiem, kas bija agrāk. Sarakstījis tagad daudz jūsmīgu, bet neskaidru un daudzvārdīgu dzejoļu par savām pārdomām un izjūtām. Ideālists caur un caur: attieksmē pret sadzīvi, politiku, reliģiju, ētiku, mākslu utt. Bet man mūžam paliek iespaids no viņa kā no cilvēka, kurš visu skata kā caur pabiezu miglu: skata, skata, bet neko nesaredz skaidri, kādēļ ļoti bieži maldās un kļūdās. [...] Ar visu to Brēms kā nelabojams ideālists un jūsmotājs par visu labu un skaistu man ir simpātisks“ (Graubiņš 1957: 90–92).

Neskatoties uz šo Jēkaba Graubiņa kritisko piezīmi, tomēr jāatzīst, ka Bremmera rakstītais vairumā gadījumu sasaucas ar citu viņa spalvasbrāļu, tai skaitā paša Graubiņa recenzijās sniegto tā vai cita koncerta vērtējumu. Tas liecina, ka Bremmera teiktajam var uzticēties un viņa publikācijas par mūzikas norisēm Latvijā var sniegt patiesu to atspoguļojumu un vērtējumu.

Pats ticēdams mūzikas spēkam, Mārtiņš Bremmers atstājis vēstījumu, kas kā vadmotīvs vijas cauri visām viņa recenzijām: „Ar visu sirdi, līdz pat smalkākam nervam, lai runā tava mūzika, pat tad, ja tā runā bez vārdiem!...“ (Bremmers 1965: 40)

MAKSIS BRĒMS AND HIS PLACE IN LATVIAN MUSIC CRITICISM IN THE 1920s AND 1930s

Inese Žune

Summary

This paper is dedicated to one of the most active music critics in Latvian music history – Maksis Brēms (real name Mārtiņš Bremmers) who worked in this field from 1920 to 1940. One could read his name in the newspaper *Latvis*, the monthly periodical *Latvju Grāmata*, and almost every issue of *Latvijas Kareivis*, and that is why researchers often encounter his conclusions about music life at that time, though the character of the author remains unknown. Through the research of his character, we find vital new information about musical life and overall cultural-political tendencies during Brēms' life. The foundation of the paper is material about Brēms which is stored in the collection at the Literature and Music Museum in Riga – collections of his reviews, a few poems, as well his reminiscences of his own life and work. More material about Brēms' life were also found at the State Archives of Latvia.

The paper includes Brēms' life story (1891–1961), where, along with memories of childhood, professional work and the characteristics of his environment, particular attention is paid to the tragic end of his life – on January 25, 1945, Brēms was imprisoned on the charge of hatred of the Soviet regime – this was expressed in his participation in the autumn of 1941 founded People's Charity Organization, which helped maintain hospitals, sanatoriums, kindergartens, support for families that were victims of communist terror, and for maintaining an index of the victims of the Year of Terror (1940/41). The war tribunal sentenced Brēms to ten years in Mordovia Prison. After submitting his appeal, Brēms' case was reviewed on February 21, 1946 at the Ural High War Tribunal, where the verdict remained unchanged. Brēms wrote about these most difficult of his years in his book of reminiscences *Čekas važās* ("In the Clutches of the KGB"), which, sadly, has not made its way to us yet. In 1955 he returned to Latvia where, as he admits, he continues his spiritual exile. Brēms spent his final years in Mārupe, in a house with the poetic name *Ziedu klēpis* ("Lap of Flowers"). He struggled with health problems resulting from his imprisonment, until his life ended in 1968.

Along with his life story, the paper includes characterisations of Brēms' creative work in various fields – including composition and poetry, though the main focus is on his work in music criticism (altogether approximately 2500 publications). In the paper, they are discussed in the following respects:

- Publication style (often very poetic and romantic),

- His view of Latvian-ness in music (he strongly supported it, which correspond to the leading tendencies in cultural life at that time),
- Positive and negative aspects in Latvian music life (at Latvian as well as international artists' concerts) in Brēms' view.

Comments by Brēms contemporaries on his work are reviewed, among which are also critical notes. For example, the unpublished notes by composer Jēkabs Graubiņš *Mana laika sejas* ("Faces of My Era") [Volume III, May 20, 1957, stored at the Literature and Music Museum in Riga] say that the enthusiasm in this critic's expression often overshadows precision. Still, altogether the author of this paper concludes that Brēms' conclusions of musical life for the most part are in synch with the writings of other music critics. This confirms that one can rely on Brēms' notes and his publications of musical events in Latvia can provide a true reflection and evaluation of them.

Literatūra un citi avoti

Boiko, Mārtiņš (2004). *Latviešu muzikoloģija/mūzikas zinātne. Vēsturiski kritisks pārskats* (URL: <http://lmic.lv/core.php?pageId=724>; pēdējoreiz atvērts 2014. gada 1. septembrī)

Bremmers, Mārtiņš = Maksis Brēms (1965). *Par sevi un savu darbu. Atmiņas* (rokraksts). Rakstniecības un mūzikas muzejs (bez inventāra nr.)

Brēms, Maksis (1926a). Dziesmu svētkiem tuvojoties. *Latvijas Kareivis*. 11. aprīlis

Brēms, Maksis (1926b). Solistu vakars. *Latvijas Kareivis*. 8. augusts

Brēms, Maksis (1926c). Latvju modernistu vakars. *Latvijas Kareivis*. 19. oktobris

Brēms, Maksis (1927a). Ar mūzikas Švaukstu [..]. *Latvijas Kareivis*. 22. maijs

Brēms, Maksis (1927b). Alfrēds Kalniņš. *Latvijas Kareivis*. 15. oktobris

Brēms, Maksis (1927c). Karola Šimanovska kompozīciju vakars. *Latvijas Kareivis*. 13. decembris

Brēms, Maksis (1930a). Baltas rozes [..]. *Latvijas Kareivis*. 5. marts

Brēms, Maksis (1930b). Sproģu Jūlijs. *Latvijas Kareivis*. 6. aprīlis

Brēms Maksis (1930c). Ir netaisni [..]. *Latvijas Kareivis*. 29. oktobris

Brēms, Maksis (1930d). Uz klaigāšanu [..]. *Latvijas Kareivis*. 30. novembris

Brēms, Maksis (1931). Augļi, pudele, barometrs un galošas. *Latvijas Kareivis*. 28. oktobris

Brēms, Maksis (1932). Arveds Norītis. *Latvijas Kareivis*. 2. marts

Brēms, Maksis (1936). Jēkaba Graubiņa dziesmas. *Latvijas Kareivis*. 5. maijs

Brēms, Maksis (1957). Vēstule Jēkabam Graubiņam. 1957. gada 20. marts. Rakstniecības un mūzikas muzejs (bez inventāra nr.)

Brēms, Maksis (1958). *Balti mākoņi* [..]. Veltījumdzejolis Jēkabam Graubiņam. 16. aprīlis. Rakstniecības un mūzikas muzejs (bez inventāra nr.)

Cīrulis, Jānis (1961). *Muzikanta piezīmes*. Toronto: Literatūra

Graubiņš, Jēkabs (1957). *Mana laika sejas*. 3. burtnīca (rokraksts). Dainas Graubiņas fonds. Rakstniecības un mūzikas muzejs (bez inventāra nr.)

Mārtiņš Bremmers. Latvijas Valsts arhīvs, Notiesāto personu fonds, 31. lieta

Ramats, Eduards (1914). *Dzīves ēnā*: noveles un skices. Rīga: Blāzmas